

favos fixissent. Aptæ hæc sententia subjicitur procedenti de uberibus, quia ubera Ecclesie, id est doctorum, sunt labia stillantia favum sapientie et eloquentie christianæ, quibus filios, id est fideles ligni et gentes pascit: ideoque sola ubera et labia sponsæ hic iterat et congeminat: nam paulo ante eadem illaudavit vers. 3 dicens: «Sicut vitæ cocineæ labia tua: et eloquium tuum dulce,» ubi plura hæc de re dixi: quare hic brevis ero.

PRIMUS SENSUS

ADEQUATUS,

De Christo et Ecclesia.

Ecclesia, id est Ecclesie doctores, prædicatores, cæterique fideles et sancti sunt *favus distillans*, sive os et labia habent stillantia lac et mel aere doctrinæ, ideoque plena suavitate et dulcedine, æque ac discretione, ut stillent lac teneris et rudibus; *mel* vero, id est solidiorem doctrinam magis provecit. Sensus ergo est, *q. d.* Labia tua, id est sermo tuus, o Ecclesia, favum stillantem imitatur: ipse enim quedam est instillatio mellis, quod tu, o sponsa, ut cella favi cereæ conservas, dum me, qui *mel* arcane ob dulcorem appellor, mentis receptaculo condis, indeque, dum eloqueris, effundis: ita S. Gregorius, Cassiodorus, Beda, Theodoretus, Aponius, Philo, Justus, Anselmus et alii. Audi Bedam, qui ostendit quomodo labia prædicatorum sint *favus* et sicut *vitæ*, ut dixi vers. 3: «Cum hic, inquit, satiando fauces delectat, illa crines vinciendo constringat; iste intus reficiat, illa foris liget. Eadem namque doctores et *vitæ* sunt in præceptis salutaribus, et *favus* in promissis celestibus: *vitæ*, cum nos a fluxu carnalium voluptatum refrenant; *favus*, cum supernorum nobis gaudiorum dona promittunt; item *vitæ* sunt in eis quæ aperte agenda vel vitanda esse docent; *favus* in illis quæ typice gesta vel dicta, quod intus arcani salutaris habent, pandunt.» Verba ergo ex ore viri sancti fluunt instar favi suavissime stillantis nectare: simili modo de Nestore ait Homerus, quod ex ejus ore melle dulcoris fucebat oratio. Ita S. Agnes, quæ se per votum virginis Agno immaculato, scilicet Christo desponderat, aiebat: «Mel et lac ex ore ejus suscepti, et sanguis ejus ornavit genas meas,» uli ex S. Ambrosio de ea canit Ecclesia.

Sermo sanctorum comparatur favo, *primo*, quia sicut favus stillat mel, sic sermo eorum sapientiam et suavitatem, sicut favus miro artificio ab apibus constructur, sic et sermo sapientissime prudentissime concipitur, connectitur, indeque manat ejus gratia et suavitas, juxta illud *Prov. x, 20*: «Argentum electum, lingua justis;» et cap. *xvi, 24*: «Favus mellis composita verba: dulcedo anime, sanitas ossium.» *Tertio*, sicut favus formatur ab ape inhabitante, sic sermo a corda, juxta illud, *Proverb. xiv, 33*: «In corde pru-

dentis requiescit sapientia, et indoctos quosque erudit;» et cap. *xvi, 23*: «Cor sapientis erudit os ejus: et labia ejus addet gratiam.» *Quarto*, sicut apes in favo parant, foveantque suos fetus, sic sermo suavis sanctorum multos parit filios Christo: norunt enim sancti verbis suis dare suavitatem et gratiam, ut ea velut melle audientes inescant et capiant, juxta illud, *Proverb. x, 21*: «Labia justis erudiantur: qui autem indocti sunt, in cordis egestate morientur.»

Plures analogas favi et lingue suavis recensuit, *Proverb. xvi, 24*, et cap. *xxiv, vers. 13*, ad illa: «Comede, fili mi, mel.» Ratio a priori est, quod sermo oris ejusque qualitas manat ab affectu cordis: quale enim est cor, tale est os et sermo; dulcedo ergo sermonis ostendit, et quasi secum vehit dulcedinem et amorem cordis: quare dulciter loquentes alteri quasi cor suum in illum effundit, ac cum eo amorem suum illi oppignorat, imo reipsa tradit: magnæ autem amoris est amor, nulla enim re ita trahantur animi hominum, ac amore: qui enim videt se ab alio amari, illius amore quasi cogitur ad illum redamandum, ut ejus consiliis obediat, sesque subjiciat. Hoc est quod ait: «Mel et lac sub lingua tua;» Syrus, *omne mel sub labiis tuis, q. d.* Sub lingua tua latet cor, quod quasi promptuarium mellis et lactis melleam et lacteam suam dulcedinem et amorem lingue communicat et instillat, ut illa promata verba dulcia et amabilia, quibus corda audientium ad se allicit et rapiat. Verba ergo dulcia prius in corde, et a corde dulci formantur, ac ab eo in linguam transeunt: quocirca a S. Augustino, lib. *XV De Trinit. cap. x*, *verba cordis* appellantur. Atque hæc de causa prædicator, et quisquis alteri virtutem vel opus aliquod bonum persuadere conatur, prius in seipso ejusdem affectum et amorem excitare debet, ut illo accensus eundem facilius et ardentius alii dicendo imprimat: hic enim affectus et amor res etiam amaras, uti sunt metus mortis, iudicii et gehennæ, quam prædicatores auditoribus injicere debent, sapidas, dulces et gratas efficit: addit S. Gregorius, *Moral. cap. v*, prædicatores, cum amariis vitia et viliosos castigant, debere amaritudinem melle suavitate intermixto dulcorare. Rursum *mel et lac* sub lingua sponsæ conduntur, *q. d.* Non temere prodis tuam dicendi gratiam, nec te de ea factas, sed eam celas et quasi lingua contegis. Ad hæc Joannes Carmelita notat ideo *mel et lac* sub lingua sponsæ recondi, ne simul effundat utrumque, si lingua innatet, nec claustrum sepiatur, sed prævia meditatione enuncietur, ut ab eo quasi cellario, vel mel promat, vel lac, prout tulerit opportunitas, lac quidem lenellus et adhuc in virtutis infantia versantibus, *mel* vero grandioribus.

Symbolice, *favus mellis* est sacra Scriptura, ita Cassiodorus, Aponius, Philo et Theodoretus, quem audi: «Jam favi mellis, qui in doctorum gestan-

Quæ
cor, ta
da.

Magnæ
amoris
amor.

Compo-
nunt
præ in
se eorum,
quæ do-
ctores ad
affectum
excitant.

Symboli-
ce, Chris-
tus est
Ecclesie
Sapientia.

tur labiis, sunt divinæ Scripturæ, quæ continent apes tum cere, tum mellis electricæ, sacros nimirum prophetas et apostolos, qui per Spiritus Sancti præta volitantes, et divinarum Scripturarum construentes cellas, easque doctrinæ melle ac nectare distendentes, utilitatem ad nos transmiserunt; ac *cera* quidem littera videtur similis, *melli* vero sensus qui in eo reconditus est. Hinc olim recens baptizatus dabatur lac et mel, ut suavitate doctrinæ viteque christianæ eis representaretur; unde Tertullianus, *De Corona militis*, cap. *iii*: «Ter, ait, mergimur, inde concepti lactis et mellis concoctam prægustamus.»

Rursum Hugo de S. Victore, *Erudit. Theolog. ex Miscellaneorum lib. I*, tit. *115*: «Favus, inquit, Verbum caro factum est in Virgine; *distillans*, redundantiam significat, et gratiam fundens; quia quod fecit et dixit, doctrina fuit; quod fuit, medicina; ideo *distillans*, quia unicuique secundum mensuram gratiæ infundens.» Quocirca «habet *mel et lac* sub lingua, id est reflectionem robustorum, et consolationem parvulorum: prægustavit enim dulcedinem futuræ vite, ubi reficiuntur animæ divinitatis Christi fruitione, et humanitatis ejus lacte. Ex hac abundantia habet anima ubera, quibus percipit suavitatem proferat, quæ tanto plus sapient et edificat, quanto datum est ei discere hæc in experientia, et docere ex sententia.»

ET ODOR VESTIMENTORUM THEORUM Sicut ODOR THEORUM.—Vestimenta Ecclesie sunt honorum operum ornamenta, ait Cassiodorus, S. Gregorius, Beda et alii, juxta illud, *Apocal. xix, 8*: «Byssinum justificationes sunt sanctorum;» hæc habent *odorem thuris*, id est orationis, quia referuntur ad Deum Deique gloriam, nam omnis actio, relata ad Deum, facita est oratio: notat ergo opera bona debere olere orationem, ut ex ea quasi manare videantur. Rursum *odor thuris*, id est divinitatis, qui adoletur thus, *q. d.* Actus virtutum tuarum externi, quibus quasi vestibus ornaris, exhalant quemdam odorem divinitatis. Audi S. Nysenus: «Tuum, o sponsa, virtutum indumentum imitatur divinam beatitudinem, per puritatem et impassibilitatem. An assimilata nature, ad quam non potest aditus: talis est enim *odor tuorum vestimentorum*, ut sit similis thuri, quod Dei honori dicatum est:» alludit ad fragrantiam vestium Jacob, quem odorans, eique benedicens moriturus pater Isaac, *Genes. xxvii, 27*: «Ecce, inquit, odor filii mei sicut odor signi pleni, cui benedixit Dominus.» Chaldaeus, *sicut odor incensi ex optimis aromatibus.*

Symbolice, vestis Ecclesie et fidelium est Christus, ejus est odor thuris, quia ipse redollet divinitatem, qua homo est: ita Theodoretus; unde illud, *Rom. xii, 14*: «Induimini Dominum Jesum Christum.» Rursum vestis et ornatus Ecclesie sunt omnes sancti, de quibus *1. Cor. xii, 12*, cap. *xix, vers. 18*: «Omnibus his velut

ornamento vestieris, et circumdabis tibi eos quasi sponsa.»

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Labia mentalia anime sancte distillant lac et mel, cum preces et orationem dulcibus compunctionis et amoris lacrymis condant, in aures Dei effundunt: quare tunc anima osculum dat et vicissim accipit a Deo; imo anima spiritum suum quasi in Deum effundit, ac vicissim spiritum Dei accipit et haurit. Quare tunc *odor vestimentorum* illius est, sicut *odor thuris*; *vestimenta* sunt virtutes externæ, uti sunt verecundia, modestia, humilitas, reverentia, obedientia: hæc *odorem thuris*, id est gratissimum in nares Dei exhalant, adeoque ipsa sunt quasi thus, id est mystica oblatio et sacrificium, quod Deus odoratur, velut odorem suavitatis. Rursum *sunt thus* hominibus, quia illis suavissimum virtutum odorem aspirant et inspirant. Comparat illos thuri præ aliis aromatibus, quia thus præ omnibus est odoratissimum, æque ac lucidissimum; unde hebraice vocatur *לבבן labanon* אבן לבן *laban*, id est *caudium*. Hinc et thus, et quo lucidius, eo melius est et odoratius; unde, *Eccl. xxx, 40*, in thymianate quod Deo adolebatur, jubetur adhiberi thus lucidissimum: sic virtutes in se sunt lucidissime, quia purissime, aliis autem sunt odoratissime:» nam, ut ait S. Bernardus, habent mores suos colores, et odores suos; odorem in fama, colorem in conscientia. Porro, sicut vestis ex multis filis contextitur, sic sanctitas ex multis virtutibus: fila ergo, quibus contextitur, sunt charitas, gaudium, pax, etc., quæ recenset Paulus, *Galat. v, 22*. Ita Nysenus.

Hæc facit versio Chaldaei: «Et in tempore quo erant sacerdotes in atrio sanctuarii, labia eorum stillabant favum mellis: et lingua tua est instar sponsæ honeste in sermone tuo; cantica et laudes dulces, sicut lac et mel: et odor vestimentorum sacerdotum, sicut odor aromatum Libani.» Audi Gilbertum hinc, *serm. 34*: «Qui omnia agit, ut ei placeat, cui se probavit, Deo, ut ejus mereatur favorem, utique odor vestimentorum ejus sicut odor thuris. Et quidem thura, nisi Deo soli, nec offerri solent, nec debent, ideo odor vestimentorum ejus, sicut odor thuris, cum quidquid sive palam, sive clam agit, ad impetrationem placationis refert divine.»

Denique apposite vestium odorem thuri similem componit sponsus cum mellea lingua sponsæ, tum quia tam sermo lingue, quam actiones externæ, quæ significantur per *vestimenta*, spectant ad externum decorum sponsæ, sicut *labia*, spes, charitas, etc., spectant ad internum; tum quia sermo melleus mire decoratur, et perficitur melleis actionibus externis beneficentie, humilitatis,

modestia, patientiæ, ac præsertim religionis, devotionis et orationis: tunc enim omnes actiones, omnisque habitus et compositio externa redolet thus, cur spirat pietatem et devotionem, atque inde nascitur et profluit dulce et gratiosum lingua eloquium. Porro hoc cuilibet fidei, præsertim zelatori animarum faciendum est, ut omnis ejus sermo et actio exhalet thus religionis, imo thus divinitatis, ut videantur dicta et facta ejus non tam esse humana, quam divina, et a Deo profecta. Quocirca Nyssenus, tract. *Quid Christiana professio sibi velit*, christianismum, sive christianam vitam ille definit: *Christianismus est imitatio divinæ naturæ*, sive imitatio Christi et Dei incarnati, ut Christus in christiano vivere, loqui et operari videatur. Si quis ergo, inquit, Christi nomen assumat, sed ejus mores vita non exprimat, hic Christi nomen ementitur; sicut simia imitans hominem, hominis personam mentitur. Christus enim est justitia, puritas et veritas, atque cujusvis mali vitio: quare christianus esse nequit, qui harum virtutum communionem et societatem in se non ostendit; is autem vere christianus est, qui Christi mansuetudinem, beneficentiam, devotionem et spiritum in omnibus actionibus representat, et vicinis loquitur, ut qui christianum videt, Christum in ipso loquentem et operantem se cernere et intueri estimet. Jam sicut odor thuris est vehemens, acer, copiosus et fervidus, talis pariter fuit omnis actio Christi, et talis sit christiani, præsertim viri apostolici, oportet.

Notat Gilbertus, *serm. 34*, « *distillans* significare primo, animam plenam esse melle, id est sensu rerum spiritualium, ut cogatur eum distillare; secundo, illam discrete et parce pro captu auditientium eum dispertiri: « *Nec mel fluit, inquit, sed magis distillat: nec enim passim et intemperanter profundit sublimes illos, et reconditos sensus secretorum cœlestium, deitatis arcana, nec lactis potum sine delectu propinat.* » Actus vero hujus distillationis ita recenset: « *Remittit, permittit, promittit, præmittit. Delicta remittit, infirmita permittit, eterna promittit, et ipsorum primitias quædam præmittit.* Sapientiam loquitur inter perfectos, sapientiam quidem non hujus mundi; sed Dei sapientiam in mysterio absconditam, et inter minus spiritualiter sapientes illi arbitratur se scire, nisi Christum Jesum et hunc crucifixum. Cohortatur ad perfectionem, non cogit, sed magis consolatur pusillanimes, suscipit infirmos: et si inquietos corripit, corripit ipsa dulcedinem sapit matrem; peccanti compatitur, converso indulget, nec indulgentiarum numerum, et quasi terminum quem non transgredietur præfigit, cui præcipitur septuagesimas optes in die delicta toties confitendi dare. Vide quam magna multitudo dulcedinis in his sponsæ, que quoties ipse percussis in manibus, toties si convertaris, ipsa tibi distillat in hominem, et præbendæ venie vicibus non exhaurit;

tur; denique instar angelorum Dei non insultat, sed exsultat super peccatore penitentiam agente. »

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Rupertus hæc B. Virgini ita adaptat: « Tu dulcis in ore, dulcis et in corde. Hoc est quod nunc dico, *favus distillans labia tua*, subjungens, *mel et lac sub lingua tua*, id est in anima tua; ibi tibi mel ipsi dulciter sapit favus eloqui tui, favus distillans a labiis tuis, labiis gratiosus. Favus tuus ego sum, mel tuum et lac tuum ego sum, quia Deus tuus et filius tuus ego sum. Hoc tua sensit anima, hoc tua sonant labia: aliud loqui non potes, quam id quod in pectore habes; ex abundantia cordis labia tua loquuntur. » Addit deinde labia B. Virginis stillasse mel, cum labiis dulcissima et devotissima Christo parvulo oscula dedit, dixitque: « *Osculetur me osculo oris sui.* » De oore vero vestium hæc subdit: « *Odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris*, quia plus quam materna charitate pannis me involvisisti, et in prætorio reclinasti; sicque in omnibus famulata es mihi mater et virgo fidelis, tanquam Deo, cui soli debetur odor thuris in sacrificio tuo, quamvis essem ego parvulus tuus, parvulus homo. »

Hugo Victorinus vero, tom. II, *serm. De Assumpt. B. Virginis*, addens: « *Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata,* » censet hic ob tres dotes B. Virgineam a sancta Trinitate laudari, scilicet quod in *labiis* susceperit osculum Patris, in *lingua* Verbum, puta Filium, in *unguentis* Spiritum Sanctum. Audi eum: « *Favus, mel et ceram* habet: mel divinitas est, cera humanitas, favus Verbum caro factum est in Virgine; ac si Deus dicat: *Ego expertus sum, quod laudo. Favus distillans labia tua*; ego devinctus tibi charitate, osculo oris mei labia tua pressi, simulque dulcedinem infudi, et a dulci dulcedinem expressi. Valde impressi dulcedinem, et vere expressi suavitatem, quando mecum tuo in te sociavi, et per tuum a te cum meo pariter et tuo exivi. Mea divinitas mel erat, et tua humanitas cera erat, et inde meipsum favum feci. » Rosequitur deinde cetera: « *Mel et lac sub lingua tua*, Verbum sub carne tua; sub lingua tua, quia Verbum; sub lingua tua, sub carne tua, quia absconditum. *Mel et lac Deus et homo*; mel divinitas, lac humanitas: mel de cœli rore venit, quia divina natura supra omnia est: lac de carne exprimitur, quia humanitas de deorsum assumpta est.

Odor unguentorum tuorum super omnia aromata, quia omnem gratiam vincit tua sublimitas, omnem perfectionem superat tua dignitas; quia Spiritus in tua humilitate requievit singulariter, qui in tua virginitate miraculum nulli comparabile fecit. »

VELL. 12. HORTUS CONCLUSUS SOROR MEA SPONSA: HORTUS CONCLUSUS, FONS SIGNATUS.

HORTUS CONCLUSUS (cera vel pessulo, hoc enim est נָחַל עֵינַי; Arabibus, *observatus*) SOROR MEA SPONSA: « HORTUS CONCLUSUS, FONS SIGNATUS. — Hebraea חֲצוֹן חָצוֹן chatton, id est sigillo obsignatus; Arabibus, *sigillatus*. Intellige notam comparationis vel similitudinis sicut, q. d. Sponsa mea est sicut hortus conclusus, aut sponsa similis est horto concluso et fons signato, id est horto plantis lectissimis consito, et arte topiaria ad omnem elegantiam et amnitatem composito, ideoque conclusus ne a viatoribus spolietur, vel a bestiis conculetur; ac fonti aquas limpissimas et sapidissimas scaturienti, ideoque signato, ne quo modo inficiatur, turbetur, aut lutescat.

Porro hortum conclusum Salomonis ad literam ita ex Josepho, Brochardio et Bredenbachio depingit Adrichomius in *Descript. Terræ Sanctæ*, pag. 170, num. 189. « Hortus regius, qui hortus conclusus dicitur, hortus erat in suburbanis Jerusalem, maris undique septus et obfirmatus: atque sicut paradisus arborum, fructum, herbarum, aromatum, florum, fructuumque ubertate amoenus, mulcendisque ac fovendis sensibus conveniens, et ad excessus voluptuarios idoneus. In quo erat inclutus ille fons Rogel et lapis Zoethi, quorum frequens in Scriptura mentio fit: ubi Adonias cum regnare instituit, et immoior vicinias, et una cum suis aseculis convivium fecit. »

III Reg. 1, 9. Hinc consequenter *fons signatus* erat fons regius Rogel, irrigans hortum conclusum, uti jam dixi, e quo rex hibeat. Sicut apud Persas erat fons, ex quo solus rex ejusque filius primogenitus hibeant, adeo ut, si quis alius ex eo hiberet, capite plecteretur, teste Athenæo, lib. XII, cap. III. Similis fons clausus est in Hispania juxta Complutum, ex quo pro solo rege aqua depromitur. Pari modo in locis desertis aliusque, ubi est penuria aquæ, fontes clauduntur et signantur, ne aqua a viatoribus exhauriatur, aut luto aliave ne inficiatur. Talis fuit fons, quo Rachel adaquabat oves patris sui, *Genes. cap. XXIX, vers. 3.*

Comparavit superius sponsam thuri, myrrhæ, aromatis; nunc generatim eandem comparat horto iis aliisque frondibus, floribus et fructibus abundantibus, ideoque concluso; præsertim, quia talibus se pascibat deliciosus Salomon, ut patet *Ecl. cap. II*. Porro pro hortus secundo loco hebraice est נָחַל גַּל, quod primo, Isidorus Clarus et R. Salomon vertunt porta, ut sit hic triplex comparatio, scilicet ut sponsa comparatur horto concluso, porte concluso (ut et *Ezech. cap. XLV, vers. 2*) et fons obsignato. Secundo, alii gal vertunt, *exaltatio aquarum* (נָחַל גַּל) enim est vertere, *rotabere*), puta scaturigo sive fons; unde hunc versum sic transferunt, *hortus observatus sive mea sponsa; fons obsignatus. Tertio*, optime

Noster veritè hortus, nam et sic vertere Septuaginta, ac nonnulla exemplaria pro נָחַל גַּל habent gal, id est hortus, hæcque videtur vera et nonnulla lectio.

PRIMUS SENSUS

ADEQUATUS,

De Christo et Ecclesia.

Ecclesia est similis horto, sive paradiso omnibus gratiis et virtutibus, velut plantis cœlestibus vernanti, suisque areolis belle distincto, et arte topiaria affabre disposito, ideoque conclusus, ne qua hæresis, impietas, aliudve vitium, aut noxa in illum, aut violentè irrumpat, aut fraudulenter irrepat; sed soli Christo integre et intacta servetur, eique omnium virtutum flores et fructus producat, quibus eum oblectet et pascat. Repetitur « *conclusus bis*, ut duplex ejus conclusio et sera significetur: prima est, custodia sanctorum angelorum et doctorum; secunda est, tutela ipsius Dei et Christi, juxta illud, *Zachar. II, 5*: « *Et ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu:* » ita Cassiodorus, Beda et alii. Rursum Ecclesia est similis fonti illi, limpidissimo et saluberrimo, ideoque obsignato, ne ejus crystallinus veritatis et doctrine liquor orno errorum, aut vitiorum conspurcetur: « *Nam, ut ait S. Ambrosius, lib. II De Virgine*, ideo clauduntur, ne volutabris spiritualium sparsa, cæno fluentur turbentur; » unde Joannes Carmelita sic explicat: « *Bibisti aquam divini gratiæ ac vite, quam ego tibi dedi, et effecta es fons salientis aque in vitam æternam, in quam gratia vi sua descendit. Et ne aqua ista surripere, aut inficeretur, obsignavi te meipso, velut sigillo regio.* »

Comparat Ecclesiam horto et paradiso, qui omnes sensus oblectat et pascit, scilicet oculis virore plantarum, et varietate florum et fructuum; aures cantu avium, nares odore florum et aromatum, gustum sapore pomorum, tactum contractatione eorumdem. Sic enim Ecclesia omnes sensus, omnes mentis potentias, omnes anime vires sua doctrina, suis sacramentis, suis ritibus et cærenoniis, suis virtutibus, exemplis, cæterisque charismatibus recreat et roborat, quas symbolice explicat, dum subdit: « *Emissiones vite paradisi malorum punctorum,* » etc. Ita S. Gregorius, qui *pessulum*, quod clauduntur hortus, censet esse charitatem. « *Hortus*, inquit, S. Ecclesia existit, quia dum populos multos in fide gignit, quasi flores pulchros bona terra emittit. Qui hortus conclusus bene esse dicitur, quia charitatis vallo circumquaque munitur, ne intra numerum electorum reprobus aliquis ingrediarur. » Sic et Philo Carpiniensis censet Ecclesiam dici hortum, eo quod omnis generis sanctitatis fructus producat, ut apostolos, virgines, martyres, viduas, conjugatos, castos, etc.; dicitur vero his dicitur, inquit, eo quod fidei, spei et charitatis

Ecclesia hortus conclusus.

Et fons signatus.

Hortus conclusus et fons signatus, quia.

Fons regius.

Fons signatus est sicut crux.

vallo munita, diabolo semper claudi, soli vero sponso Christo patere debet. Eadem est fons signatus sigeo crucis, quod est signaculum et character Christi; unde non licet ei adulterino diaboli signo insculpi, sic et Lucas abbas (qui Commentarium Aponii paulo ante finientem prosequitur, sed ipsis Aponii verbis in pauca contractis) censet sigillum, quo fons Ecclesiae, id est baptismus obsignatur, esse signum crucis. Sicut, inquit, fons vite signatus a Patre dicitur Christus, ita et Ecclesia fons signatus regali videlicet signaculo crucis appellatur a Christo, continens intra se aquam baptismatis, quam signaculo ex pretioso fonte suscipit iniqui, dum lavantur.

Huc accedit Chaldaeus, qui per hortum clausum accipit conjugatos honeste viventes, per fontem signatum virgines: omnes enim fideles in Ecclesia aut sunt conjugati, aut caelibes: « Et mulieres, inquit, tuae, quae nuptiae sunt viris, honeste sunt; sicut sponsae honestae, et sicut hortus voluptatis, ad quem nullus vir habet potestatem introeundi, nisi iusti, quorum animae mittuntur illic per manus angelorum. Et virgines tuae absconditae sunt, et reconditae in penetralibus et signatae sunt, sicut fons aquarum viventium, qui oritur sub arbore et dividitur in quatuor capita fluminum, et nisi esset signatus in nomine magno et sancto, egrederetur, et fluere, et inundare universum mundum. »

Porro S. Augustinus, lib. III De Baptismo contra donatistas, cap. xxvii, asserti Ecclesiam esse hortum conclusum et fontem signatum in iustis et sanctis duntaxat: nam impios velut spinas illi forniceos tantum adiacere super numerum. Addit S. Anselmus bis repeti hortus conclusus, quia Ecclesia duplici muro vallatur, scilicet fide et operibus, aut quia constat Iudeis et gentibus, aut potius, quia vallatur firma fide, ne qua heresis vel error in eum irreat, vel irrumpat, ac firma sanctitate, ne quo vitio depravetur. Duplex ergo ejus pessulus est, firmitas fidei et constantia sanctitatis; utramque illi praestat vigilantia episcoporum et pastorum, ac praesertim romani Pontificis, qui omnes hereses et abusus subnascentes illico damnat et prescribit: habet enim assistentiam Spiritus Sancti, ut in rebus quae fidem et rectos mores concernunt, definiendis sanctiudique errare non possit, quae utique firmus Ecclesiae contra omnes errores et hereses est pessulus.

Alludit ad paradysum voluptatis omnibus floribus et fructibus venantem, in quo positus est Adam, ibique creata est Eva; sed quia caruit clausura, irrepit serpens, qui Evam, et per eam Adamum decepit et subvertit: at Ecclesia hortus est clausus, in quem diabolo non est aditus, nec pravis hominibus, ut eum subvertant, uti fuit perversis senibus aditus in pomarium Susanne, non satis undique clausum, quem proinde pudicitiae periculum et infamiam incurrit, Daniel. xii. 8. At non ita Ecclesia, quae bis, id est omnimodo

est clausa et obserta, contra omnes tam daemnonum quam hominum insidias. Ita S. Ambrosius, lib. De bono mortis, cap. v, ubi et addit Platonem in Symposio ex hoc loco Cantici. Neque ac ex Genesis, cap. ii, 8, mutatum esse suam fabulam de horto Jovis: « Hinc hortum illum, inquit, sibi Plato composuit, quem Jovis hortum alii, alibi hortum mentis appellavit: Jovem enim et Deum et mentem totius dixit. In hunc introisse animam quam Peniam nuncupat, ut se abundantia et divitiis horti repletet, in quo repletus potu jaceret Porus, qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum composuit: eo quod anima Deo adherens, in hortum mentis ingressa sit, in quo esset abundantia diversarum virtutum, floresque sermonum. Quis autem ignorat quod ex paradiso illo, quem legimus in Genesi habentem lignum vite, et lignum scientiae boni et mali, et ligna caetera, abundantiam virtutum putaverit transferendam, et in hortum mentis esse plantandam? Quem in Canticis canticorum Salomon hortum animae significavit, vel ipsam animam; sic enim scriptum est: Hortus clausus soror mea sponsa: hortus clausus, fons signatus: transmissiones tuae paradisi. »

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Christo et anima sancta.

Anima sancta, praesertim perfecta, est hortus conclusus et fons signatus, quia virtutum omnium quasi florum et fructuum amenitate vernans, et aquis sapientiae abundans, eas diligentissime custodit, claudit et obsignat, ne diabolus, mundus, aut caro eas surripiat aut inquinat. Audi Fichardum de S. Victore: « Hortus est anima, in qua excoluntur virtutum plantaria et spiritualium studiorum germina: hic hortus tunc foditur, dum ea vitia radicibus extirpantur et mores convertuntur. Qui etiam alius tunc foditur, cum naturam vitiorum et origines cognoscere studet homo: nunquam enim tepidus operator, et natura vitiorum ignarus poterit bene mortificare vitia. Fodienda est ergo divina passionis memoria, et clavi illi, quibus impii foderunt manus et pedes Domini, eam confodiunt dum horum memoriam habemus, et huic dolori condolemus, et proinde de peccatis nostris dolemus, quibus tantis beneficiis ingratos recolimus nos. » Hinc collige animam sanctam esse hortum Dei, in quo ipse non solum semina horum, id est sanctorum desideriorum facit, sed et fructuum, id est sanctorum actionum spargit.

Queres, quisnam est pessulus, quo hujus animae hortus obseratur, et quod sigillum, quo ejus fons obsignatur? Primo, S. Gregorius recte respondet esse rectam intentionem: « Anima sancta, inquit, est hortus conclusus, quia dum virtutes mittit, flores gignit; et dum virtutum exhilaratione

Fabula de horto Jovis et hoc Cantici loco mutatum est Plato.

Secunde, ratio Christi.

Anima est hortus conclusus, et fons signatus.

Terzio, ubi dicitur de mane et vespere.

se reficit, fructus quos generat eadem custodit. Conclusus enim hortus esse dicitur, quia dum bona sua intentione vite aeternae abscondit, dum humanas laudes omnino contemnit, ipsa bona intentione se circumsepit, ne ad interiora rapienda hortus aversus irrumperet possit. Fons etiam dicitur, quia lum coelestia assidue cogitat, dum scientiam Scripturarum semper in ventrem memoriae congregat, quasi aquas viventes, sancta mens in se gignere non cessat, quas sitientibus proximis praeberet, ut reficiantur, valeat; unde scriptum est, dicente Domino, Joan. iv. 13: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. Et alibi, cap. vii. 38: Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquae vitae. Sed cur dicitur fons iste signatus, nisi quia sensus spiritualis mentibus indignis absconditur? infideli enim homini a Domino dicitur, Joan. iii. 8: Spiritus ubi vult spirat: et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat. »

Secundo, Justus Origelianus censet pessulum hunc esse Christi gratiam: sic et S. Augustinus, lib. II Contra Crescon., cap. xiv et xv, refellens sententiam Cresconii dicentis signaculum sponsae Ecclesiae esse baptismum, docet signaculum esse spiritum, qui fideles in una Ecclesia copulat: « Hujus fontis largo, inquit, atque invisibili flumine laeficit Deus civitatem suam, de qua Propheta praedixit, Psalm. xlv. 3: Pluvialis impetus laeficit civitatem Dei: ad hunc enim fontem nullus extraneus, quia nullus, nisi dignus vita aeterna accedit. Hic est fons proprius Ecclesiae Christi, cui tanto ante propheta tum est: Fons aquae tuae sibi tibi proprius, et nemo alienus communicat tibi. De hac enim Ecclesia et de isto fonte dicitur et in Cantico canticorum: Hortus conclusus, fons signatus, puteus aquae vitae. » Et post nonnulla: « Ad illum tamen fontem proprium cui nemo communicat alienus; ad illum fontem signatum, hoc est ad Spiritus Sancti donum, quo charitas hic diffunditur in cordibus nostris, nullus istorum nisi mutatus accedit, ita omnino mundandum, ut non sit alienus; sed sit celestis particeps pacis, sanctae societis unitatis, plenus individuae charitatis, civis angelice civitatis. » Adverte S. Augustinum hic agere de hereticis, qualis erat Cresconius et donatista: hps enim negat esse in Ecclesia; ceteri autem mali, si fideles sint, sunt membra Ecclesiae, sed mortua, et non viva, ideoque non pertinent ad Ecclesiam sanctorum, de qua in Cantico hoc agitur.

Terzio, Nyssenius et Philo censent esse observationem mandatorum Dei: « Hac enim clauditur et vallatur anima, inquit, ne quid boni ob laudes humanas agat; non propter inania haec terrena et peritura laboret, sed ob sempiterna illa atque coelestia honestissime vivat, quae nos sola explere possunt atque beare: summo studio cir-

cumpsciens ne ad interiora bona rapienda antiquus hostis irrumpat. »

Quarto, alii: Anima sancta, inquit, est hortus Dei protectione conclusus, et fons humilitatis studio signatus.

Quinto, tres Patres apud Theodoretum asserunt fontem signatum esse mentem cogitatione et amore Dei, cujus imago est, obsignatum, quas nullas diaboli, concupiscentiae, vel carnis cogitationes admittit; unde S. Amrosius, lib. De Isaac, cap. i: « Cave, inquit, ne vigor mentis tuae coitu quodam corporeae voluptatis inflexus emolliatur, atque in ejus amplexus omnis dissolvatur, et fontem ejus aperiat, qui debet esse clausus et septus intentionis studio et consideratione rationis. »

Scato, Richardus de S. Victore asserit seram horum amicum esse silentium et custodiam sensuum: « Per silentium enim, inquit ipse, excolitur in profectu et justitia, quia cultus justitiae silentium requirit. In quo se cohibet non solum a noxiis, sed etiam ab otiosis et superfluis, quia per minima pervenit ad majora, et per otiosa decipitur mens, et extra se ducitur; sicut dicit Gregorius: Quod supervacuis verbis minus a silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se ducitur. Ut ergo in se remaneat et se videat, se cognoscat, se corrigat, ab otiosis et superfluis verbis se reprimit et temperat. Audium quoque et visum concludit, ne introrsus trahant, quod mentem inquietet vel maculet. »

Addit deinde aliam amicum seram, scilicet celare sua benefacta: « Non enim solum, inquit, ab exterioribus periculis humi munit et claudit, sed intra se bona sua celat et hominibus occultat, sciens quod, cum bona opera innolescent et laudantur, mentem resolvunt et enervant: difficile est enim aliquem laudari et venerari, et non aliquatenus laude sua delectari, vel etiam intus gloriari; difficile est aliquem servum inutilem se reputare, imo honorum testimonio bonus praedicatur; imo contingere solet, ut deceptus laude magis credat fame quam conscientiae: incantatur enim anima laudibus, ut mala sua non videat, et de justitia fallaciter se extollat; » ac pluribus interjectis addit: « Per fontem signatum, intelligentiam videlicet spiritualem, Spiritus Sancti signaculo impressum, et sacre Scripturae documentis et Patrum exemplis munitum intellige. Quod enim sapit anima talis et sentit, nec corruptum est a malo spiritu, nec in aliquo a sana doctrina discordat, vel exemplis sanctorum contrarium apprehenditur, vel novitate noxia, seu praesumptione est vitatum. Hoc fonte irrigantur horti hujus plantaria, quae scientia informantur virtutes et bona studia, et proficiunt atque discrete flunt. »

Symbolice, Nazianzenus in Oratione habita ad Gregorium Nyssenium, per hortum conclusum et fontem signatum accipit amicitiam veramque amicitiam

Quarto, humilitatis.

Quinto, cogitatio et amor Dei.

Sexto, ultra-tionem et extoliam sensuum.

Symbolice, hortem signatum accipit amicitiam veramque amicitiam

plurima inter se complectitur, eaque inter se unit et consociat. S. Gregorius vero, Anselmus, Hugo et alii per *mala punica* accipiunt martyres suo sanguine rubricatos, quos primos fructus ex se misit Ecclesia: hi enim omnium virtutum velut granorum congerie abundarunt, hique erant paradisus deliciarum, quia omnia tormenta eis suavia et deliciosa videbantur ex amore Christi. Addit Cassiodorus quosvis fideles, qui memoriam passionis Christi semper in mente retinent et sub cortice Ecclesie degunt, esse *mala punica*.

Jam complexum hunc virtutum in sequentibus particulatim exprimit dicens: «Cyprum cum nardo, nardus cum croco;» cyprus, nardus et crocus notant tres virtutes theologicas fidem, spem et charitatem, ut Philo Carpathius, causamque addit: «Cyprus enim arbuscula est flore candido cincinnorum instans pendente, coma odoratissima, folio oleæ. Ex hac fit unguentum nomine *cyprinum* ad multa commodissimum: habetque folia, flores, fructus et ramos utilissimos: hæc enim optima in Ascalone Judææ et Ægypti campo provenit. *Nardus* quoque medicus est frutex Syriæ et Indis præstantissimus, colore rufo, comosus, odoratissimus, saporis amari, suavitate odoris diutissime redolens: calefacit, exsiccatur, virtute perpetuo: misceatur antidotis, et efficacissimas vires ad quamplurimos morbos habet. » Pergit deinde ad crocum et cæteros fructus: «*Crocus* item notissima herba est, cujus probatissimum in medicina usus, presertim qui ex Cilicie promontorio, nomine *Corycius* maxime est odoris: folio est angusto in capillamenti modum, florem cælestis arvens colore persimilem, calicis modo ab angusto in latum sese explicantem habet: intra quem fructum triplicem veluti apicem coloris flammæ est una radiceula, duplici filo lutei coloris hinc inde munitionem profert: gaudet calcari et alteri pede, perennandoque feliciter provenit: ideo juxta fontes et viarum semitas lætissimus est, nec mellis ac dulci, sed vino vel aqua dissolvitur; hinc igitur croco exercitati virtute patientie, et factis charitatis illustres comparantur; qui (veluti triplex croci fructus ex una radice dilectionis emanans) Deo, sibi que et proximis utiles existunt; terrenis rebus angusti, sed cælestibus amplissimi; castigati ac officii corpore, sed anima vegeti, lætissimi et immortales. »

Has proprietates cyprum, nardi et croci facile est applicare fidei, spei et charitati; cyprus ergo, quia parvula, etc., notat fidem; nardus, quia radice meliore sui parte in terram defoditur, et frigidis capitibus, stomachi et lenis morbis medetur, spem frigus acædiæ exultentem, que quasi viniculum est fidei et charitatis: hinc his repetitur nardus, et cypro crocoque jungitur. Audi Aponium: «*Nardus* cum frigus de algentibus membris expellat, consolationem Spiritus Sancti spemque illius significat, quod dicitur, *Matth. v. 8: Resisti qui laquei: quoniam ipsi consolabuntur.* »

Crocus, qui tribus aurei coloris filis rubet, notat charitatem in Patrem, Filium et Spiritum Sanctum; que quo magis calcatur et premitur, eo magis assurgit et crescit: ita Cassiodorus, Angelomus, Aponius, Willeramus et Hallgrimus. Reliquæ quatuor aromatum species significant quatuor virtutes cardinales, scilicet *fastula*, sive *calamus* quia rectus et similis regali sceptro, notat justitiam, hanc enim administrare debeat reges: *cinnamomum*, quia acre, calidum et sapidum cibos pariter efficit sapidos, significat sapientiam et prudentiam, ita Aponius et tres Anonymi apud Theodoretum; *myrrha*, quia amara corruptioni resistit, et corpora mortua servat incorrupta, notat fortitudinem, que maxime in invieta acerborum tolerantia consistit; *aloe*, que ventrem corpusque purgat, et noxios humores a corpore pellit, vel restringit, ideoque morbos sanat, notat temperantiam, que singulari est morborum omnium remedium, et sanitatis tam corporis quam anime pharmacum. Cætera *ligna Libani* notant cæteras virtutes: ita Delrio, Hugo Victorinus et alii.

Rursum hæc septem aromata, septem virtutes jam dictas representantia, significant septem Ecclesie status et sanctorum ordines, quos in Italicis successively invocamus, in quibus hæc septem virtutes respective resplendent. *Cyprus* ergo notans fidem representat patriarchas: in his enim fides venturi Messie, gratiæ et Evangelii effulsit: unde, *Rom. cap. iv. vers. 3: Credidit Abraham Deo: et reputatum est ei ad justitiam;* ideoque dictus est *pater credentium*, *Nardus* notans spem representat prophetas, qui sperabant bona Messie, que prophetabant; unde ex hac spe ad eum suspirans Isaias exclamat, *cap. xlv, 8: Aerate, cæli, desuper, et nubes pluant justum;* idem faciunt cæteri prophete. *Crocus* notans charitatem representat apostolos, hi enim amore Dei flagrant, eodem totum orbem acenderant; crocus enim rubet, calefacit, siccatur, astringit, exhilarat, adeo ut, eo affatum sumpto, homines subinde in risum effusi emoriantur, inquit ex Dioscoride Matthiolus: eadem fecere apostoli. *Calamus* notans justitiam representat episcopos, prelatos et principes, quorum est jura privata et publica, sacra et profana tueri. *Cinnamomum* notans sapientiam et prudentiam representat doctores et predicatorum. *Myrrha* notans fortitudinem representat martyres, qui fortissime omnia adversa tolerant, usque ad mortem pro fide et religione decertarunt. *Aloe* notans temperantiam et continentiam representat virgines et continentias: aloe enim amara est, corpus calefacit, siccatur, et purgat, ac morbis genitalium medetur, inquit ex Dioscoride Matthiolus; idem significat in anima sancti continentia et virginitas. Hæc omnes ecce sunt *emissiones*, id est surculi et tractus, quos ex se emittit et progerminat Ecclesia. ita Cassiodorus, S. Gregorius, Justus, Beda,

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Philo, Anselmus, Hugo, Richardus et alii; licet quisque eorum singula singulis aliter et aliter applicet. Unde Honorius Augustus et Guilielmus per *cyprum abundantem* in Ægypto accipiunt continentem et religiosum, quibus olim plena erat Ægyptus: ibi crescit *nardus*, ait Honorius, hoc est, humiles et innocentes, qui se coram aliis parvos et despectos faciunt, et odore atque ardore charitatis sanctorum peccatis unguunt: ibi crescit et *crocus aurei coloris*, qui sunt sapientia divina fulgentes: ibi crescit et *fastula robusti et purpurei corticis*, que ad curandas viscerum molestias valet, qui sunt patientes pro Christo, et pro fratribus suis animam ponere parati: ibi crescit et *cinnamomum cinerei coloris*, qui sunt penitentes, qui se infirmos reputant, et in cinere penitentiam agentes dulcem odorem Ecclesie præstant; et *cinnamomi cortex nimio fervore solis ab arbore solvitur*: hi sunt monachi, qui se a mundo separant amore Christi. Ibi crescit *universa ligna Libani*, cedri, et similes arbores que sunt universi fideles Christi tum prelati, tum subditi. Ita ipsi.

Hæc accedit Chaldaeus qui judaice hæc accipiens de Synagoga gerante filios fideles Deo, qui representant christianos, sic verit: «*Juvenes autem tui pleni sunt præceptis, etc. sicut malograna: et diligunt uxores suas, et generant filios justos sicut eis, et ideo odor eorum sicut aromata optima horti voluptatis, et sicut cyprum cum nardo; nardus et crocus et calamus cum aromatis, et cinnamomum cum omnibus lignis thuris: myrra munda et ligna aloes, cum omnibus speciebus laudabilium aromatum.* »

Porro S. Hieronymus lib. I *Contra Jovinianum*, qui per *hortum conclusum et spem signatum* accipit virginitatem et virgines Ecclesie, per hæc septem aromata septem virtutes virginum intelligit: «*In malogratis, inquit, et pomis omnium virtutum significatur in virginitate conceptus.* » Alcinus vero particulatim singula singulis adeptans: «*Emissiones, inquit, significant bonas operationes, que sunt paradisus, id est delectabiles, quia hebraice Eden significat hortum deliciarum: et quidem paradisus malorum puniceorum dicitur, quia sicut malum exterius rubrum est, et in uno cortice multitudinem habet granorum, sic in virgine multitudo bonarum operationum infra fidem dominicæ passionis tenetur inclusa. Cum pomorum fructus, hoc est, honestis et pudicis ejus locutionibus, ex quibus in mentes fidelium fructus informationis processit: nempe cyprus significans virginitatem, nardus veram charitatem, crocus divinam sapientiam, fastula humilitatem et patientiam, cinnamomum internam contemplationis dulcedinem, universa ligna Libani omnes alias virtutes, que aliquid robur habent, et mentem spiritualiter dealbant, myrra que significat carnis mortificationem, aloe bonam opinionem, prima unguenta Spiritus Sancti dona.* »

Hæc omnia, que dixi de Ecclesia, facite esse adaptare animæ sanctæ, commutato nomine: *emissiones* ergo, id est propagines et surculi, quos ex se hortus animæ sanctæ pia disciplina excultus emittit, sunt actus virtutum, tam theologiarum, quam cardinalium. Item sermones sancti, quos ex ore emittit, ut proximos a vitis ad virtutes easdem, ac ad Christi disciplinam traducat: ita Cassiodorus, S. Gregorius Nyssenus, *hom. 9, Beda et S. Ambrosius De Bono mortis, cap. v, qui legens, transmissos sua paradisus: «In illo, inquit, hortu sermones boni surti, alius qui culpam coercent, alius qui iniquitatem corripit, alius qui mori facit insensibilem et velut sepeliat, quando corruptus aliquis erroribus suis renuntiat.* »

Jam sigillatim virtutes, quas recensui, aromatis singulis eo modo, quo dixi, attribue; verum quia varii Patres aliter ea attribuant, idque varium sensu licet atterere in lectorum gratiam decrevi.

MALORUM PUNICEORUM. — Gilbertus, qui continuavit sermones S. Bernardi, *serm. 33, per mala punica* accipit regularem unanimitatem, sive religiosos unanimitate in eodem collegio, vel conventu sub regulari disciplina viventes: «*Pene indiscreta, inquit, facie hujus sibi mali granum coherent, numeri singularitate magis distant quam specie: discamus et nos invicem numero differre, non animo. Non rixantur invicem, non contra corticem murmurant, non tentant illum perumpere, patienter se sinunt ejus quasi alio concludi, ut quodammodo docere illud videntur, Psalm. cxxxii, 1. Ecce quam bonum, et quædam jucundum habitare fratres in unum.* » Exemplum dat ipso suos religiosos quos compellat dicens: «*An non fratres in hoc ordine nostro, ac si in cortice punice passionis Christi per imitationem coloris rutæ? Denique velut quedam hujus mali granum sunt, qui sibi nativum dicunt sub disciplinae corio contineri, qui non tam premi se censent, quam protégi. Absit amor proprietatis, absit amor privata potestatis, et invidiæ te mali granum exhibes. Dicant alii nostro invitati exemplo, quam bonum sit, et quam jucundum habitare in quodam horto communionis, et sub munimine corticis; charitas uniat et cortex muniat. Quot videtis ordinata collegia, tot intelligite velut quedam mala punica.* »

CYPRUM. — Primo, per *cyprum* accipe fidem, ut dixi; Nyssenus tamen, et tres Anonymi apud Theodoretum, accipiunt charitatem: cyprus enim est calida, charitas autem est calor spiritus. Hæc accedunt Cassiodorus et Beda, qui per *cyprum* accipiunt gratiam, que e celo velut manna des-

Cyprus, nardus, crocus, aloe, ligna Libani

Nardus, crocus, ligna Libani

Crocus, ligna Libani

Cyprus, nardus, crocus, aloe, ligna Libani

Si ym, nardus, crocus, aloe, ligna Libani

Cyprus, nardus, crocus, aloe, ligna Libani

pluit: sicut enim manna erat quasi semen album simile coriandro, sic est et cyprus. *Secundo*, S. Anselmus: « *Cyprus*, inquit, cum sit virga gracilis, quae crescit in magno altitudinem, et habet grana, unde fit regium unguentum, sanctos illos significat, qui crescent in multam altitudinem virtutum et profertur grana honorum operum, quibus ungitur et delectatur Deus. » Huc accedit Aponius, qui per *cyprum* accipit patientiam, haec enim « opus perfectum habet, » ut ait S. Iacobus, *epist.* cap. 1, 4: « Unde ergo, ait Aponius, bonorum ordines in Ecclesia? tristitia si patienter suscipiatur: » *cyprus* enim interpretatur *tristitia*.

Patientia.

Nardi, spica, dillio.

Fistula Christi.

Humilitas, Evidentia.

Crocus, chrysanth.

Fides.

Justitia.

Humilitas, caritas.

NARDI. — *Primo*, per *nardum* cum Aponio accipe spem; Richardus Victorinus tamen accipit *dilectionem*: « *Nardus*, inquit, de quo unctum est domini corpus, unctionem dilectionis Dei in corde significat, quia sic ungitur, ut tribulationis igne non superemur; cum gratia nos reficit et replet, contra adversa fortis facit. » Huc accedit Cassiodorus: « *Nardus*, inquit, typus est dominice passionis; unde Maria Magdalena nardo pistica caput et pedes Jesu unxit. Taneque nardus in horto Ecclesiae est, cum sancti quique memoriam dominice passionis venerantur, eique gratias agunt, quod pro ipsorum amore mortificatus est. » *Secundo*, S. Anselmus, Hugo et alii per *nardum* accipiunt humilitatem, *nardus* enim est herba humilis et fragrans: talis est et humilitas. *Tertio*, tres Anonymi apud Theodoretum per *nardum* accipiunt prudentiam, quae omnibus virtutibus se miscet, sicut *nardus* omnibus aromatibus et unguentis.

CROCUS. — *Primo*, crocus ignitas febres refrigerans notat charitatem concupiscentiae aestus refrigerantem, ait Cassiodorus, Aponius, Theodoretus et Philo Carpathius, ut iam dixi; Nyssenius tamen et Delrio per *crocum* accipiunt fidem, quia sicut circa verum *crocum* ob ejus falsarios, sic circa veram fidem ob tot hereses facile errare contingit. *Secundo*, tres Anonymi apud Theodoretum per *crocum*, quae mediam habet temperatam inter calorem et frigus, accipiunt justitiam, quae medium inter defectum et excessum in virtutibus statuit. *Tertio*, S. Anselmus per *crocum* accipit divinam sapientiam, quae jungi debet *nardo*, id est humilitati. *Quarto*, Gilbertus, *serm.* 36, per *cyprum* accipit meditationem, per *nardum* quietem, per *crocum* visionem sapientiae, quia meditatio quiete indiget, et per utramque attingitur visio sapientiae: « In *cypro*, inquit, intelligitur vestigatio, in *nardo* vocatio, in *croco* visio sapientiae, etc. Accipie ergo in *cypro* studium, in *nardo* otium, in *croco* utriusque fructum. » Deinde haec tria applicans Christo: « Ipse, inquit, in *cypro* pascitur, et in *nardo* sepelitur, et de corde terrae resurgit in *croco*: » nam, ut ait Plinius lib. XXI, cap. vi: « *Crocus* gaudet calcari et atteri, pereundoque melius provenit; ideo juxta semitas

ae fontes latissimas. » Sed Christus ambivit ergentem, probra et verbera, iisque pressus et calcatus in summam gloriam de tertio resurrexit. Item contigit omnibus sanctis Christi assedis: *crocus* enim via est ad felicitatem, humilitas ad stabilitatem, contemptus ad gloriam. Denique Joannes Carmelita per *crocum* accipit humilitatem, quae gaudet calcari ut *crocus*; et sicut *crocus* ebrietati resistit, sic humilitas ebrietati, quam mentem vana sui aestimatione inebriat et demulat.

FISTULA. — *Fistula* notat *primo*, justitiam, quae avaritiae resistit, sicut *fistula* hydropisi; avaritia enim est anime hydrops; Cassiodorus tamen per *fistulam* accipit humilitatem: « Ex eo, inquit, quod brevis arbuscula est, quae et *cassia* vocatur, cortice purpureo, *fistula* significat sanctos humilitate et patientia praecipuos, pauperes scilicet spiritu, quorum est regnum colorum; purpureus autem cortex significat passionem Christi, quam humiles spiritu semper in corde refinant, et imitari satagunt. » *Secundo*, Aponius et tres Anonymi apud Theodoretum per *fistulam* accipiunt temperantiam, quae instar *fistulae* viscerum infirmitates per abstinentiam humores siccando sanat, et instar *fistulae* in altum, ac caelestia contemplanda mentem sobriam sustollit. *Tertio*, Hugo de S. Victore: « *Fistula*, inquit, sunt compuncti poenitentis quicumque vel in se, vel in aliis peccatorum intrinsicas latentium molestias per gratiam compunctionis, confessionis, vel etiam efficacioris admonitionis expellunt; *fistula* quippe ad curandas viscerum molestias utilis est. » *Quarto*, Joannes Carmelita, qui per *fistulam*, vel *calamum* intelligit cannam continentem sacccharum, per eam accipit orationem: haec enim est quasi *fistula* caelestis, a Deo sugens suavitatem consolationum omni sacccharo dulciorum.

CINNAMOMUM. — Sua aereidine, vivacitate et sapore *Cinnamomum* notat sapientiam et prudentiam, ut dixi; Cassiodorus tamen et Anselmus accipiunt humilitatem, quia *cinnamomum* ex brevi arbuscula cinerei coloris nascitur. Cosmas Damianus accipit pietatem: haec enim instar *cinnamomi* suavem exspirat odorem, et ad omnia utilis est, ut ait Apostolus, *Timoth.* iv, 8. Porro *cinnamomum* nonnulli miras vires attribuant, ut quod aqua bullienti injectum illico eam refrigerat, quod in es dormientis ingestum faciat, ut ille ad omnia interrogata respondeat, etc., quae recenset Nyssenius et adaptat viris perfectis: verum haec fabulosa et falsa sunt. Verius Philo Carpathius per *fistulam* et *cinnamomum* accipit SS. Petrum et Paulum, qui fragrantia suae praedicationis et vitae sanctae totum orbem repleverunt. Denique Gilbertus, *serm.* 36: « *Fistula* est, inquit, quando sponsa excedit Deo; *cinnamomum*, quoad temperans est nobis; » et post nonnulla: « Esto velut *cinnamomum*; colloquia tua, conversatio communis gratiam spirant; et si de voluntate tua

Humilitas.

Fistula, justitia.

Humilitas.

Temperantia.

Crocus.

Cinamomum, pietas, prudentia, humilitas.

et proposito aliquoties reflecteris, ad senioris arbitrium reflexa et quasi fracta sit voluntas: non murmur resonet, non querimonia. Esto *cinnamomum*: emille spiramentum gratiae, non responsum injuria ideo contractum visibile spiramentum emittit, eo quod virtus humilitatis in infirmitate vexationis, et velut fractionis, proficit et probatur. Et spiramentum, et visibile dicitur: *spiramentum*, quia tranquillitas servatur in corde; *visibile*, quia relucet in facie. »

CUM OMNIBUS LIGNIS LIBANI; — quae significant ceteras virtutes, ut dixi, licet Cassiodorus, Anselmus et Richardus per *ligna Libani* accipiant viros eminentes et doctores. Audi Cassiodorus: « *Ligna Libani* pulchritudine, proceritate et robore praeminent, ideoque sanctos doctores et perfectos quoque in Ecclesia significant. » Pro *Libani* hebraice est לְבָנוֹן *Lebanon*, quod proprie thus significat; unde Arabians, Syrus et Vatablus verunt, cum omnibus lignis *thuris*, id est *thuriferis*: porro *thus*, ait Nyssenius, « symbolum est divinitatis: qui ergo in omnibus vita studis in se ostendit divinae formae similitudinem, in se ostendit pulchritudinem omnium *lignorum Libani* (*thuris*) per quae exprimitur forma divina. »

MYRRA ET ALOE. — *Myrrha* notat fortitudinem, *aloe* temperantiam; Theodoretus vero per *myrrham* accipit mortificationem, per *aloe* tentationum amaritudinem; Cassiodorus per *myrrham* accipit continentiam, per *aloe* castitatem; Anselmus per *myrrham* accipit passionem martyrii, per *aloe* mortificationem carnis et penitentiam. Symbolice Nyssenius: Per haec, ait, videtur demonstrari sepulture Christi societas; nemo enim fit gloriae Dei particeps, qui non fuerit primum conformis similitudinali mortis ejus. Sic et Philo Carpathius.

CUM OMNIBUS PRIMIS UNGUENTIS, — id est cum omnibus praecipuis charismatibus et donis Spiritus Sancti: ita tres Anonymi apud Theodoretum, S. Anselmus, Richardus et Hugo Victorinus; Cassiodorus vero per *prima unguenta* accipit charitatem, de qua ait Apostolus *I Corinth.* xiii: « Excellentior viam vobis demonstro; » Nyssenius vero per haec *unguenta* accipit sincera Ecclesiae et dei dogmata.

PARADISUS. — Denique *paradisus* *malorum punitionum* sunt religiones et claustra religiosorum, in quibus omnia virtutum aromata pretiosissime germinant et suavissime fragrant, ut docet S. Bernardus, *De Conv.* ad clericos, cap. xxi. Vide Hieronymum Platinae, lib. III *De Bono statu relig.* cap. xiv, ubi religionem ostendit esse *paradisum* voluptatis.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Beata Virgo, inquit Rupertus, est hortus conclusus et paradisus deliciarum, germinans fructus

VIII.

tum vite, puta Christum, qui septem aromatibus, id est septiformi gratia Spiritus orbem emulavit. « *Nardus*, inquit, est humilitas tua, quae valde oblectavit Altissimum, oblectavit me regem dilectum tuum sicut ipsa dicit, quia *me esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum*. Quidquid gratiarum, quidquid *ultum*, quidquid operationum caelestium immo accepit, *emissiones* tuae sunt, et ubi erant ejus spina et vepres, et carduus, lappa et tribulus, urtica et paliurus, universitas nequitiarum, ibi sit *cyprus cum nardo, nardus et crocus, fistula et cinnamomum, myrrha et aloe*, universitas gratiarum. » Deinde *prima unguenta*, inquit, sunt cuncta opera corporalia pietatis et misericordiae, quibus B. Virgo supplet defectum bonorum spiritualium in *lignis Libani*, id est in divitiis et potentibus. Audi et Guilielmum: « *Emissiones* sunt fructus ex ea emissi; unicus ejus fructus est, qui ab efficacia salutis dictus est Jesus; sed in uno illo fructu multiplex est fructus. In uno Salvatore omnium Jesu, plurimos Maria peperit ad salutem; pariendo vitam, multos peperit ad vitam. Eo ipso quod mater est capitis, multorum membrorum mater est. Mater Christi, mater est membrorum Christi; quia caput et corpus unus est Christus; corpora liter caput pariendo, spiritualiter membra peperit; unde etiam ab omnibus mater appellatur, et ab omnibus cultu debito, ut mater honoratur. »

VERS. 15. FONS HORTORUM: PUTEUS AQUARUM VIVENTIU, QUE FLUNT IMPETUS DE LIBANO.

FONS HORTORUM (Arabians, *fons, hortus*): PUTEUS AQUARUM VIVENTIU, QUE FLUNT IMPETUS DE LIBANO. — Septuaginta, *puteus aquae viventis et strepitantis de Libano*; S. Ambrosius in *Psalm.* cxviii, *serm.* 17, et *impetus descendens de Libano*; quinta editio et Vatablus, *quae profuunt et Libano*, puta magna copia aequae ac impetu, hunc enim efficit copia aquarum ex alto dilabantium. *Aquae viventes* vocantur, quae et venis terrae jugiter manant et scaurunt, uti fit in puteis et fontibus: haec enim sunt quasi sanguis terrae, ac instar viventis et suis scatebris ebullunt, moventur et flunt penitentem, cum aquae stagnantes immobiles consistant, ideoque vocantur *mortuae*.

FONS HORTORUM. — Nonnulli generatim accipiunt quemlibet fontem, qui hortos plures irriget et fecundet, quales multi in Libano oriuntur, et in subiectis vallis defluunt; imo R. Salomon et Gislerius per *Libanum* accipiunt quemlibet montem purum ac nitidum, ex quo fontes profuunt: Libanus enim hebraice idem est quod *albus* et *candidum*. Verum alii speciatim accipiunt haec de certo fonte limpido et Libano scauriente, et cum suavi murmure in hortos vicinos dilabente, eosque irrigante et fecundante: ita Hortolanus, Tilmannus, Sotomajor et alii. Hunc fontem ex Brocardo, Saligniaco, Breidenbachio et aliis ita describit *Archiepiscopus de Inspect. Terrae Sanctae*.

6

pag. 407, num. 48 : « Fons hortorum, cujus in Cantico Salomonis fit mentio, ex monte Libano procul a Troici sex millibus passuum cum impetu scaturit, ac brevi spatio auctus in vehementem cursuque velocem fluvium exerescit, suisque aquis, quae limpidiissime, frigida et dulces sunt, omnes hortos (unde et *fons hortorum* vocatur) totamque regionem, quae inter Libanum et Tripolim est, irrigat et foecundat. Praeter minores aliquos in tres magnos rivos se dividit, quorum prior inter Tripolim et montem leopardorum in Mare Magnum labitur; alter leopardorum montem circumiens, idem mare influit; tertius inter Arcas et Ithopaneas Agrippae regni civitates fluens medius, Antaradumque alliciens in praedictum tandem mare se exonerat. » Fluvium hunc Iosephus, lib. VII *Belli*, cap. XXIV, *sabbaticum* appellari scribit, eo quod per miraculum die sabbati copiose fluat, ceteris vero diebus siccatur et aresecit. Porro fons non tantum foecunditatem hortis, sed et intuentibus, ac lavantibus, libentibusque magnam voluptatem, refrigerium et satiem afferunt, praesertim dum ex altis montibus per canales in valles horlenses deducti, ibi in alium usque ad suam originem naturali sua vi et pondere exsiliunt. Per avium et bestiarum ora fabricata erumpunt, atque subinde avium concentum et organorum harmoniam auribus exhibent, quales sunt fontes hydraulici Estenses, Aldobrandini, et similes, quos Tusculi et Tibure spectamus. Haece enim sponsam ob elegantiam et venustatem per omnia similem comparat.

PUTEUS AQUARUM VIVENTIUM. — Puteum vero hunc idem Adrichomius ita describit pag. 6, num. 67 : « *Puteus aquarum viventium*, cujus in Cantico Salomonis fit mentio, juxta viam, quae Tyrum ducit, situs egregius est et admirabilis, atque versus aquilonem a Sandalio Castro paulo amplius, quam milliari, versus austrum vero a Tyro parvo milliario distat. Quamvis autem singulariter *puteus* dicitur, sunt tamen quatuor fontes quadrati, quorum ille, qui praecipuus est, in unoquoque quadrati latere quadraginta, reliqui vero viginthi quinque cubitos habent. Omnes muris fortissimis, de durissimis lapidibus insolubili opere obfirmatis, conclusi. Unde varii deducuntur aqueductus et rivi, qui totam Tyri plantationem omnesque ejus hortos irrigant et fecundant. Distant hi fontes a Mari Magno paulo amplius quam arcus jacere potest, in quo tantillo spatio sex molas agunt, et deinde se mari miscent. » Hujus putei meminit quoque Guilielmus Tyrius, lib. VII *Belli sacri*, cap. XXII, et lib. XIII, cap. III. Alludit ad Jordanem, qui in Libano ex duobus fontibus *Jor* et *Dan* confluentibus conflatur, et nominatur *Jordan*, sive *Jordanes*: hic enim per totam terram Israel defluens, illi miram foecunditatem atque ac amenitatem et hilaritatem inducit, juxta illud : « *Fluminis impetus laetificat civitatem Dei*, » *Psalm. XLV. 5.* Hoc flumen praecise ad li-

teram sunt aquae Siloe, quae hortos Jerusalem irrigant, ad quas hic quoque alluditur; unde Chaldaeus verit : « *Et aquae Siloe, quae ducuntur iniquitate, cum reliquis aquis, quae defluunt de Libano, ut irrigent terram Israel, eo quod navant operam verbis legis, quae comparantur puteo aquarum viventium, et in justitia libationis aquarum, quae libantur super altare in domo sanctuarii, quae edificata est in Jerusalem, quae vocatur Libanus.* »

PRIMUS SENSUS
ADEQUATUS,

De Christo et Ecclesia.

Ecclesia est *fons hortorum* et *puteus aquarum viventium*, id est purissima sapientiae, sacrae doctrinae et gratiae, quae fluunt impetu de Libano, id est de Christo excelso et candido, aquis jam dictis abundantia, aiunt Aponius, Richardus et alii, juxta illud, *Isai. XII. 3* : « *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris; et illud, Eccli. XXIV. 33* : « *Qui implet quasi Phison sapientiam, et sicut Tigris in diebus novorum. Qui adimplet quasi Euphrates sensum; qui multiplicat quasi Jordanis in tempore messis. Qui militi discipulam sicut lucem, et assistens quasi Gehon in die vindemiae* : » vide ibi dicta. Ecclesia enim omnem doctrinam et gratiam, quia haurit a Christo, derivat in hortos, id est in Ecclesiam et ceteros particulares, praesertim clericorum et religiosorum, qui sunt quasi hortus et paradisus Domini : eadem dicitur *puteus*, ob profunditatem doctrinae et mysteriorum, quae in ea latent, et quibus affluit et effluit in suos fideles : ita Cassiodorus, Aponius, Anselmus et alii.

Iam quia Ecclesia suam doctrinam, praedicationem et gratiam Christi haurit e sacra Scriptura, et baptismum ceterisque sacramentis, hinc eadem consequenter hic accipi possunt. Unde per fontem et puteum accipiunt S. Scripturam S. Gregorius, Cassiodorus, Philo, Aponius, Beda, Iustus, tres Anonymi apud Theodoretum, Anselmus et Ambrosius, *De Isaaco*, cap. IV. Audi S. Gregorium : « *Quid per fontem et puteum, nisi sancta Scriptura designatur? quae sic aquam sapientiam generat, ut et potantes semper reficiat, et tamen manare non desinat; quae bene hortorum esse perhibetur, quia illorum specialiter est sancta Scriptura, in quorum mentibus virtutum semina oriuntur. Sed querendum nobis est, quare *fons* et *puteus*, utrumque simul Scriptura dicitur, cum *fons* in superficie appareat, *puteus* vero in imis latens omnes se quaerentes majori labore exerceat. Sed sciendum est quod divina Scriptura in quibusdam manifesta existens, in quibusdam vero locis obscuram se praebens, et aliquando leviter sicut invenitur tanquam *fons* potatur, et aliquando magna inquisitione egerit tanquam *puteus*, ut inventa sumatur. » Addit Cassiodorus dogmata sacrae Scripturae vocari *fontem*,*

et *puteum aquarum viventium*, respectu doctrinae haereticorum, de qua dicitur, *Jerem. II. 13* : « *Me dereliquerunt fontem aquae vivae, et foderunt sibi cisternas dissipatas.* »

Rursum, per *fontem* et *puteum aquarum viventium* accipias baptismum caeteraque sacramenta : haec enim sunt quasi septem fontes gratiae : ita S. Anselmus. Audi S. Gregorium : « *De Libano aquae putei fluunt, quia in baptismo electi quique donum Spiritus Sancti accipiunt, quo illuminati Scripturae sacrae sensum intelligunt : quo Scripturae sanctae scientia tanto fluit impetu, ut electos dum tangit, ab hujus vitae amore submoveat, et ad aeterna gaudia vi impetus quosque adherentes trajiciat. Hinc est enim quod in Psalmo scriptum est, *Psalm. XLV. 5* : *Fluminis impetus laetificat civitatem Dei* : impetus enim fluminis civitatem Dei laetificat, cum per donum Sancti Spiritus fortiter inundans Scripturae sapientia sanctam Ecclesiam, vel cujuslibet sapientiam mentem infusione sua exhilarat. »*

Beda per *impetum* censet notari vim et efficaciam apostolicam praedicationis, cui nemo resistere potuit.

Et Richardus Victorinus : « *Per Libanum*, inquit, a quo aquae istae fluunt, Christum intelligit candorem lucis aeternae, quia a Christo cepit tempus gratiae. De Libano, inquit, fluxerunt aquae istae, id est de Christo, quando Spiritus Sanctus tanquam torrens discipulis influxit, et suavi eos ubertate donorum inebriavit. Et quando, Christo in aeterna benedicente panem, sacramentum Eucharistiae celebrari cepit, et una passibili praesentia ipsius sublati, nullis in locis usque ad consummationem saeculi nobiscum mansit; semel quoque oblati in cruce, multoties in altari pro nobis offertur. »

Porro Theodoretus et Anselmus per *Libanum* accipiunt Jerusalem et Judaeam, o qua legis fluente cum impetu Spiritus ad Ecclesiam deflaxere : Libanus enim est limes Judaeae.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Anima sancta est *fons* et *puteus aquarum viventium*, dum profundam Spiritus Sancti doctrinam et gratiam consentia, illarum aquis spiritualibus ita redundat, ut easdem in alias refundat. Eadem dicitur *puteus*, quia ut eas hauriat, profunde per humilitatem se molinare et demittere debet. Adjungit Richardus de S. Victore illam esse « *fontem*, qui fluit, semper nova oriens, et semper Deo renovata per desiderium ad inferiora; fontem non cessantem ebullire, et erumpere ad Dei amorem, et de plenitudine qua abundat, et infirmioribus visitantem et irrigantem. » Addit Nyssenius animam sanctam inde extolli, quod naturae divinae assimilata sit, quae per aqua sublevis in sacris li-

teris designatur, imitata quidem fonte fontem, vitam, aqua autem aquam, quatenus est promptuarium continentis aquam illum vivam qui ex Deo fluit; juxta id quod in evangelio significavit, ubi dixit, *Joan. XVI. 27* : « *A Deo exivi; et nec dubitandum quin vivat, dum verbum Dei suscipit, quod Apostolus vivum appellat* : haec Nyssenius.

Porro S. Ambrosius, lib. *De Nabuth*, cap. XII, per *puteum aquarum viventium* accipit cleomosynam, causamque dat : « *Puteus*, inquit, si nihil haurias, inertis otio et degeneri sicut facie corrumpitur; exariditatem autem mitescit ad speciem, dulcescit ad potum : ita et acervus divitiarum, cumhio arenosus, speciosus est visu, otio autem inutilis habetur. Derivato igitur aliquid ex puteo isto, ignem ardentem resingue, quia elemosyna resistit peccatis. » Vide dicta II *Corinth.* cap. VIII et IX.

Denique S. Anselmus per *Libanum* accipit perfectos, qui sunt candidati virtutibus, a quibus aquae vivificantes fluunt ad correctionem subditorum magna copia et impetu.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Beata Virgo fuit et est *fons* et *puteus aquarum viventium*, qui sterilem mundum sic irrigavit, ut eum foecundum efficeret ac amoenum instar paradisi, juxta illud, *Eccli. XXIV. 41* : « *Ego quasi fluvius Dioryx, et sicut aqueductus exivi de paradiso; dixi : Rigabo hortum meum* : » ita Rupertus, qui quatuor flumina paradisi B. Virgini mystice accommodat, additque ipsam esse fontem et puteum aquarum viventium, quia ipsa est sacramentum omnium sacrarum Scripturarum. B. Virgo ergo est *fons*, tum quia Christum nobis genuit et effudit; tum quia orando apud filium omnia bona nobis impetrat et communicat. Hinc Methodius in *Hypopante* B. Virginem sic alloquitur : « *Salve, humanitatis filii fons, salve, humanitatis umbraculum*; » et S. Epiphanius, orat. *De Deipara* : « *Ave, ait, gratia plena, qui silentio perennis fontis dulcedine satias*; » S. Ephraem quoque, *De Laude Deiparae*, ipsam fontem gratiae et totius consolationis appellat; S. Chrysostomus : « *Ave, ait, quae es puteus semper vivens aqua*. » Nam, ut ait Antonius, IV *part.*, tit. 13, cap. XVII, § 4, « *ipsa nobis miseris dedit filium suum Deum captivis in pretium, famelicis in vitium, laborantibus in premium, infirmis ip medicamentum, et cum ipso dedit nobis regnum caelorum et omne bonum.* »

Denique *fluvius sabbaticus* recte congruit B. Virgini : ipsi enim ab Ecclesia cultus in officio Ecclesiastico, et sacrificio Missae religiose tribuuntur in sabbato, quo ipsa, mortuo Christo, Ecclesiam quasi columna sustentavit, firmiter credens et sperans Christum die dominica sequenti resurrec-

torum. Hinc majora beneficia confert ipsa die sabbati; unde et multi fideles sabbato in honorem B. Virginis jejunant, allaque pietatis et penitentiae officia obeunt, ut sabbatum, id est quietem in temulationibus et tribulationibus ab ea consequantur, et ad sabbatum æternæ pacis in cælo perducantur.

VERS. 10. SURGE, AQUILUS, ET VEXI, AUSTER, PERFLA HORTUM MEUM, ET FLUANT AROMATA ILLIUS.

Pro illius Septuaginta legitur mea; S. Hieronymus in *Habac.* iii, Theodoretus et S. Ambrosius, lib. I *De Virginitate*, tua. Utrumque verum, quod enim est sponsæ, hoc etiam est sponsi: sponsis enim omnia sunt communia: quare Ecclesia sponsa est hortus et paradisi Christi sponsi sui.

Pro surge hebraice est *קוץ* *urti*, i. d. *excitare*, *evigila*; Syrus, *expurgare*, qui quasi dormis; hæc vox ambigua est, primo enim surge accipi potest, q. d. Surge ut abbas, matura fugam, cito discede, o aquilo, quia tu es ventus frigidus et siccus, plantas adrens, sicans et eneans, ut veniat tibi que succedet auster, qui suo calore et humiditate arbores vegetat et fœcundat, ut folia, flores et fructus producat. Hinc auster dicitur est, quasi *haurit ab hauriendo aquas*, ait Isidorus, lib. XIII *Etymol.* cap. XI: «unde et crassum aërem facit, et nubila nutrit.» Græce dicitur *αὐρὸς*, a *αὐρός*, id est *lucor*, inquit Nonius Marcellus: quocirca, flante austro, seminandum est et plantandum, non flante aquilone. Audi Plinium, lib. XVIII, cap. XXXIV: «Hoc (aquilone) flante, ne arato, frugem ne serito, semen ne jacto: perstringit enim atque percillit hic radices arborum, quas positurus es.» Licet enim auster Italiae et Hispaniæ sit gravis et noxius, tamen Palestine et aliis regionibus est gratus, lenis et salutaris: aquilo vero suo frigore et rigore molestus: quocirca aquilo dicitur quasi *aquas ligans* et congelans, ait Richardus Victorinus, ideoque in sacra Scriptura in malam partem accipitur, quia sinister et infaustus; unde Lucifer sedere voluit in lateribus aquilonis, *Isai.* XIV, 1; auster vero in bonam partem capitur, ideoque hebraice dicitur *תִּיִן* *theman*, id est *dexter* et *faustus*, a *יָמִין* *iman*, id est *dextera*; unde, eo flante, aromata fluunt, et gratiam exhalant fragrantiam, quæ flante aquilone cohibetur et constringitur; hinc illud, *Jerem.* I, 44: «Ab aquilone pandetur omnia malum;» et *Ecclesi.* XLII, 22: «Frigidus ventus aquilo fluvit, et gelavit crystallus ab aqua, super omnem congregationem aquarum requiescet, et sicut lorica induet se aquis. Et devorabit montes, et exuret desertum, et exstinguet viride, sicut igne.»

Secundo, *surge* accipi potest, ut referatur ad *perfla*, q. d. Tu, o aquilo, æque ac tu, o auster, age, surge, perfla hortum meum: aquilo enim plantas stringit in hieme, ut radices magis figat et dilatent in terra; succedens vero in vere

auster eas aperit, laxat, calefacit, ut germinet, et in frondes, flores, fructusque erumpant. Hinc sensui apte respondet tropologia, de qua mox: ita Cassiodorus, Beda, Justus, Aponius, Rupertus, Clarius et alii, præsertim rabbinii. Aquilo enim vehementer concutit et flagellat arbores, quæ concussione et motu fit, ut earum pori aperiantur, et suaviores exspirant odorem; hinc Plinius, lib. XVIII, cap. XXXIV, docet vites et arbores aquilone spectare debere. Idem, lib. II, cap. XLVII: «Saluberrimus, inquit, omnium aquilo, noxius auster.»

Nonnulli, ut Nyssenus, Theodoretus, Pselus, rabbinii, Genebrardus et Solomajor censent esse verba sponsæ; ceteri tamen pene omnes censent esse verba sponsi, qui cum sponsam vocasset hortum conclusum, nunc imperat ventis, ut eum perflent ut agitent, ut suavitas aromatum ejus magis perspiret, sentiat et recreet tam sponsum et sponsam, quam utriusque sodales associas. Porro Chaldaeus per aquilone accipit mensam panum propositionis, per austrum vero candelabrum, quod situm erat ad austrum in templo: sic enim ait: «Et in latere aquilonari erat mensa, et super eam duodecim panes facieram; et in latere australi erat candelabrum ad illuminandum, et super altari offerebant sacerdotes oblationes, et adolebant super illo incensum aromaticum.»

PRIMUS SENSUS

ADEQUATUS,

De Christo et Ecclesia.

Juxta priorem explicationem jam datam, qua surge idem est quod *abi et fuge*, o aquilo, sensus est, q. d. Surge, o aquilo, id est, o diabole, qui in aquilone sedere solet, ac aquilone, id est frigidam infidelitatem, et torporem virtutum induxisti in homines tempore legis mosaice et nature. Veniente ergo Christo veniat cum eo auster, id est Spiritus Sanctus, qui sue gratiæ calore et fervore faciat ut Ecclesia et fideles suavissimum virtutum omnium odorem per sanctarum operationes exspirent. Facesse igitur, aquilo, procul a nostris hortis, abesto, horrida infidelitas et impietas, quæ ut ille plantas, sic tu hominum corda contrahis, et cælesti calore extincto cogis congelascere. Tu vero, auster, veni, perfla hortos meos; myrrham et aloem, calamum, et cinnamomum, reliquasque plantas nostras aromatics calefacito, ut calido tuo flatu incalentescentis nativum suum calorem profertant, et eisdem vi colliquatos humores fundant suavissimos: ita S. Gregorius, Philo, Rupertus, Anselmus, Nyssenus, Theodoretus, Pselus, et S. Ambrosius in *Psal.* I, et S. Augustinus, *epist.* 120 ad *Honoratum*, cap. XXII. Id reipsa accidit in Pentecoste, cum 120 discipuli, qui plantati erant in domo Domini, flatu hujus austri, id est Spiritus Sancti,

per omne genus lingue doctrinæ fluentia emiserunt, ait Nyssenus, additque vi Spiritus Sancti fluentia aquarum mutata esse in fluentia aromatum. Audi S. Gregorium: «Quid per aquilone, qui in frigore constringit et torpentes facit, nisi immundus spiritus designatur, qui reprobos omnes dum possidet, a bono opere torpere facit? per austrum vero, calidum scilicet ventum Spiritus Sanctus figuratur, qui, dum mentes electorum tangit, ab omni tempore relaxat et ferventes facit, ut bona quæ desiderant operentur. Hinc enim dicitur, *Psal.* CXXV, 4: *Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro*. Surgat ergo aquilo, et veniat auster, et perflat hortum sponsi, et fluant aromata illius, ut videlicet spiritus malignus ab Ecclesia, vel ab unaquaque electa anima discedat, et Spiritus Sanctus adveniat, qui veniens charitatis ignem cogitationibus infundat, et a torpore negligentiae, dum infuderit, solvat.» Mox effectum et fructum subjicit: «Quod dum agit, aromata fluunt, quia dum adveniente Sancto Spiritu, cor quod prius torpenterat ad opera se excitat, mox sanctæ operationis opinionem per proximis quosque suaviter discurrunt, ut quique audientes ad eadem se accendant, et, austro flante, id est Spiritu Sancto se infundente, virtutum odores emittant, ut ubique sanctus hortus floreat, et post forem fructus redolentes et reficientes producat.»

Juxta posteriorem vero expositionem, qua aquilo jubetur surgere, ut cum austro perfleret hortum Ecclesie, primo, Justus Orgellianus tam per aquilone quam per austrum, accipit Spiritum Sanctum: hic enim, inquit, dicitur «*aquilo*, dum æstuantibus refrigeria præbet; *auster*, dum duras ad credendum vel beneficiendum resolvit; et quoniam in duobus unus advertitur, non ait: *Perflate*, sed *perfla* hortum meum, et fluant aromata illius; inspira credentem populum, ut redundent bona opera ejus.» Secundo, S. Ambrosius per aquilone, qui complectitur vicinum Occidentem, et per austrum, qui complectitur vicinum Orientem, accipit quatuor mundi plagas, ut sensus sit, q. d. Venite, o mortales, ex omnibus mundi plagis per fidem Christi ad Ecclesiam, ut fructus honorum operum producatis, per quos salvemini. Idem S. Ambrosius in *Psal.* CXVIII, *serm.* 42, per aquilone frigidum accipit gentes infideles, per austrum Judæos fideles, quasi utriusque vocentur ad Christum, q. d. «Exsurge, o aquilo, id est, surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, populus nationum, qui diu ante dormisti, evigila aliquando, et illucescet tibi Christus.»

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Juxta priorem sensum *surge*, sensus est,

q. d. Fuge ex anima penitente, o aquilo, id est, o peccatum, o diabole, et veni, auster, id est, o gratia Dei, o Spiritus Sancte; juxta posteriorem vero symbolico, sed apposite, primo, per aquilone accipias adversitates, per austrum prosperitates; utrasque enim in animas fideles immittit vel promittit Christus (vel, ut nonnulli, Ecclesia et anima sancta utrasque sibi suisque immittit optat), quia utraque faciunt ad ejus profectum, ut ex ea fluant aromata patientiæ, temperantiæ, modestiæ aliarumque virtutum: ad hæc enim non minus prodest, reflantis persecutionis asperitas, quam afflantis prosperitatis et consolationis suavitas. Causam dat Lucas abbas contumator Aponii, quia sicut frigus aquilonis, et calor austri temperatum aërem in paradiso, sic frigus tribulationum commixtum cum æstu consolationum temperium justam in anima parit, ut nec superbiat in prosperis, nec animo concidat in adversis, sed æqualis constantia utraque superet. Huc accedit S. Anselmus: «Aquila, inquit, commovens arbores facit eas germinare, ut auster succedens fructum facit producere: ita per seculum, succedente fervore charitatis, gratia Spiritus Sancti facit Ecclesiam fructificare.» Huc perlinet expositio Richardi de S. Victore, qui ait Deum animæ immittere vel permittere aquilone, id est tribulationes et tentationes, sed illico post eum immittere austrum consolationum, quæ tribulationes et tentationes peliant, vel mitigent et dulcorent, cum scilicet animæ tentate et afflicte a dulcedinem exhibet Spiritus Sanctus, ita ut ex ipsismet adversitatibus voluptatem percipiat: tunc quippe hujusmodi austro non tantum flante, sed et perflante, id est totum occupante ipsum animæ hortum, adeo ut in nullo tristitiam habeat, fluant aromata virtutum illius, tanta utique ubertate, ut quælibet adversa prospera reputet, et exteriora damna in lucrum animæ convertat; fit tunc patientia læta, charitas benigna, humilitas devota, prompta obedientia, virtutesque habet, non tam in desiderio quam in effectu.» Denique, sicut aquilo oppositus austro suo frigore austri calorem et humorem per antipetistas auget et intendit; unde, flante aquilone, auster calidior est et humidior, ait Aristoteles in *Problem.*, sect. 26, num. 29: sic tribulatio auget et intendit calorem et consolationem Spiritus Sancti, facitque ut flum aromata lacrymarum piæ devotionis et lætitiæ spiritualis.

Secundo, per flatum aquilonis accipias inspirationes ac impulsus Spiritus Sancti terribiles, ut metum mortis, judicii, gehennæ, quos peccatoribus, vel tentatis immittit, ut eos a malo refrænet; per flatum vero austri inspirationes blandas, ut spem felicitatis, impulsus amoris divini, desiderium gloriæ cælestis, etc.: utriusque enim eorum ventis contrariis Spiritus Sanctus agit, uretque animam ad profectum, ut fluant aromata, id est opera virtutum. Porro Cassiodorus, Beda et Cosma, tam per

aurum quam per aquilonem, accipiant tentationes et tribulationes, sed per aquilonem servientem intelligunt persecutiones, minas et tormenta; per aurum blandientem vero blanditias ad decipiendum compositas, q. d. « Surge, aquilo, et vni, auster, perfla hortum meum, » id est irrumpe jam (per me licet) in sanctos meos, impii homines: gladios, securas, cruces, bestias, fornaces, ignes, omnes denique penarum turbines vestra, o demones, arte collectos in sanctos Ecclesie hortos quantumlibet grassamini: nihil aliud quam plantari, quod plantavit Pater meus celestis, calorem excitabit. Nihil aliud in mediis tormentis, quam fidem meam proficientes, vota atque preces pro suis tortoribus fundentes sanctos meos audietis. Nihil aliud in eis quam fidei, charitatis et magni atque infracti animi documenta videbitis. Non aliud quicquam ex sanctis meis, quam preclara dicta et fortia facta exprimitis: quorum aromatum fragrantia vos aeternum cruciet, me vero oblectet supra modum. Preclare S. Basilii, epist. 11 ad Nicopol. presbyt. : « Persecutiones, ait, sunt grandines et torrentes et quæcumque alia subita sunt ac temporalia, quæ mollia quidem facile bedat ac dissipant, a solidis vero et resistentibus, si in illa inciderint, magis palantur aliquid, quam ut illis incommodent: sic et vehementer illæ tentationes contra Ecclesiam motæ, imbecilliores detectæ sunt, quam ut robur fidei, quæ in Christum est, infringent. Itaque quemadmodum, ubi grandinis nihilum præterit, et torrentes alveo suo effluit, illud in serenitatem dissolvitur, iste profundo absorptus, viam qua fluxerat siccam et aridam relinquit: ita et tempestas illa quæ nos jam apprehendit, paulo post non erit, modo sustineamus non

inspicere præsentia, sed spem in ea extendere, quæ paulo sunt ulteriora. » Et S. Chrysostomus, hom. 25 in Matth. : « Quæcumque, ait, adamantem percussit, magis ipse percussit, et qui adversus stimulum calcitrat, sine dubio ipso compungitur, suisque propriis ictibus vulneratur: et qui impugnat virtutem tenentes, ipse profecto subruitur, et malitia tanto efficitur infirmior, quanto contra virtutem diutius præliatur; et sicut qui ignem obligat in vestimento, illum quidem non exstinguit, vestem vero comburit, ita etiam qui in virtute positos persequuntur, comprehendebant, ac sæpius colligabant, illos quidem reddebant ex his omnibus clariore, se autem omnino perdebant. »

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS

De Christo et B. Virgine.

Juxta priorem sensum *vō fuge*, auster qui fecundavit beatam Virginem ut Deum in humanitate pareret, fuit Spiritus Sanctus, juxta illud, Luc. 1, 35: « Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; » ideoque ab eo fugatus est aquilo, id est Lucifer, et immisus auster, id est Gabriel, qui ei lætum Verbi incarnandi nuntium afferat. Rursus auster, id est fervor Spiritus Sancti, eam assidue impulit ad continuum Dei amorem, et heroicis virtutum actus.

Juxta posteriorem sensum, B. Virginis vita præ omnibus justis mixta fuit aquilone et austro, id est adversis et prosperis, desolatione et consolatione, dolore et gaudio. ut patet eam expendit.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sponsa a sponsa in hortum invitatus, ibidem cum ea et sociis epulatur. Post epulum, vers. 2, sponsa noctu cubitum concedens, mane experrecta, narrat sociabus quid sibi dormientis acciderit, scilicet se noctu evocantem a sponsa, cum somno torpens tardius ad illi operiendum ostium surrexit, illum quasi desidia hinc et invigillatū offensum alio obtinse: quare se per varia pericula quaesivisse, ac vicinisse illum, qui paulo ante ultro se illi ad fores offerrebat. Porro cum in quaerendo sponso adolescentula sponsæ se socias offerrent, quaerunt ab ea, qua figura et habitu sit sponsus, ut eum interrogare queant; quibus sponsa respondet, ac sponsum vivis coloribus depingit, cuiusque caput aureum habere asserit, oculos cælimbus, genas instar aromatum, labia instar liliorum, manus tornabiles, ventrem eburneum, crura marmorea, guttus suavissimam. Denique ipsam per omnia summe esse pulchram et desiderabilem asserat.

1. Veniat dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum, soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aromatis meis: comedite favum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite, amici, et bibite, et inebriamini, charissimi. 2. Ego dormio, et cor meum vigilat: vox dilecti mei pulsantis:

Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium. 3. Exspoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? 4. Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus. 5. Surrexi, ut sperirem dilecto meo: manus meæ stillaverunt myrrham, et digiti mei pleni myrrha probatissima. 6. Pessulum ostii mei aperui dilecto meo: at ille declinaverat, atque transierat. Anima mea liquefacta est, ut locutus est: quasivi, et non inveni illum: vocavi, et non respondit mihi. 7. Invenerunt me custodes, qui circumneunt civitatem: perusserunt me, et vulneraverunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. 8. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei, quia amore langueo. 9. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos? 10. Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus. 11. Caput ejus aurum optimum: comæ ejus sicut elatæ palmarum, nigra quasi corvus. 12. Oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, et resident juxta fluentia plenissima. 13. Genæ illius sicut areolæ aromatum consita a pigmentariis. Labia ejus lilia distillantia myrrham primam. 14. Manus illius tornabiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter ejus eburneus, distinctus sapphiris. 15. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. Species ejus ut Libani, electus ut cedri. 16. Guttur illius suavisissimum, et totus desiderabilis: talis est dilectus tuus, et ipse est amicus meus, filiæ Jerusalem. 17. Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? quæ declinavit dilectus tuus? et quaeremus eum tecum.

VOX SPONSÆ.

VERS. 1. VENIAT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM, ET COMEDAT FRUCTUM POMORUM SUORUM.

Pro dilectus hebraice est *דוד* *dod*, quod Septuaginta passim vertunt *adelphus*, id est *fratruelis*, vel *nepos*: Syrus et Arabicus; *patruelis*, vel *filius fratris*: Chaldeus per hortum accipit *templum*, unde vertit, *ingredietur Deus dilectus meus in domum sanctuarii, et suscipiat voluntarie oblationes populi sui*.

PRIMUS SENSUS

ADEQUATUS.

De Christo et Ecclesia.

Comparat Christus sponsus sponsam Ecclesiam hortu concluso, ejusque varios et præstantes fructus celebrat cap. præced. vers. 12 et seq. nunc sponsa sponsum in hortum ita a se laudatum, hoc est, ad seipsam invitavit, ut fructibus ejus quos, flante austro, id est Spiritu Sancto, ipse produxit, se oblectet et pascat: totum enim hunc hortum ad unius sponsi obsequium esse compositum, ideoque illi soli patere, cæteris vero esse clausum proficitur; unde ait: « In hortum suum, » non meum, q. d. Meus hortus non tam est meus, quam suus, quia ego qui sum hic hortus, non tam mea sum, quam sponsi. Christus enim me Ecclesiam totam, quanta quanta sum fecit, ornavit et composuit: quare quidquid est

in me ornatus et decoris, non ex mea natura, sed ex illius dono et gratia habeo, illique acceptum fero, et utendum fruendumque una mecum offero ac refero: ego enim tota sum Christi, quare illi soli totam me dedo, dodo, et reddo.

Pro *veni* Septuaginta et Arabicus vertunt *descendat*, quæ vox summam sponse erga sponsum humilitatem et reverentiam, æque ac sponsi celsitudinem denotat, q. d. Dignetur divina Christi majestas ex alto divinitatis suæ solio ad me Ecclesiam, quæ ima et vilis ejus creatura sum, ac olim peccatis meis graviter eum offendi, descendere, meque sua gratia visitare, corrigere, polire et perficere: esto enim ego tota opus sim Christi, tamen quia ego operi huic ejus per liberum arbitrium cooperata sum, veror ne qua negligentia, imprudentia, cupiditate opus hoc ejus macularim et turparim; ipse ergo descendat, ut maculas hæc meas emaculet, meque totam nitidam et pulchram, ut per omnia oculis ejus placeam, efficiat. Unde Syrus vertit, *veni patruelis meus per hortum meum in hortum suum*, ut scilicet hortum meum, quæ meus est, ideoque defectuosus expurget et perficiat, itaque hortum suum, id est sibi per omnia placeantem et conformem efficiat. Audi Nyssenum: « Quia fieri non potest ut aliter assumamur ad Altissimum, nisi inclinetur ad humilitatem et depressionem, quia mites assumit Dominus; propterea sublime ascendens sponsa, accersens deductionem facientiam ab eo qui inclinatur, optat ut ipse descendat sua magnitudine. »